

KÜRESELLEŞME VE KÜLTÜR

Gönül İçli

Öz

Küreselleşme farklı içeriklerle, farklı kişilerce farklı amaçlarla kullanılan bir kavramdır. Küreselleşmenin, en görünür alanlarından biri de kültürdür. Küresel kültür yerel kültüre nüfuz ederek, yeni sentezlere gidilmesini, küresel homojenleşmeye, melez oluşumların ve kimliklerin doğmasına neden olurken, günümüzde üzerinde en fazla tartışılan konulardan birisidir.

Anahtar Sözcükler

Küreselleşme, Kültürel küreselleşme.

Globalization and Culture

Abstract

Globalization is used in so many different contexts, by so many different people, for so many different purposes In realm of culture that globalization is most visible and apparent. Culture is an especially complex and contested terrain today as global cultures permeate local ones and new configurations emerge that synthesize both poles, providing contradictory forces of colonization and resistance, global homogenization and new local hybrid forms and identities.

Key Words

Globalization, Cultural globalization

Giriş

Küreselleşme son dönemlerde sosyal bilimler literatüründe sıklıkla kullanılan, ancak belirsizliklerle dolu, net bir biçimde tanımlanamamış kavramlardan biridir. Küresel sözcüğünün yaklaşık 400 yılı aşan bir tarihi olmasına karşılık küreselleşme kavramı 1960'larda kullanılmaya başlanmıştır. 1980 li yıllardan itibaren de kullanımı sıklaşmıştır.

Küreselleşme kavramı bir yandan dünya toplumlarının birbirine benzeme, buna bağlı olarak da tek bir küresel kültürün ortaya çıkma süreci, diğer yandan da toplulukların, toplumların kendi farklılıklarını tanımlama, ifade etme süreci olarak kullanılmaktadır (Keyman, Sarıbay; 2000:1). Bu iki nitelik aslında toplumsal yaşam açısından yeni bir durumu ifade eden küreselleşme sürecinin kendisidir. Küreselleşme ile yerelleşme süreçlerinin birbirleriyle etkileşimi toplumsal yaşamda kendisini hissettirmektedir. Dolayısıyla küreselleşme evrenselleşme yerelliğin karşıtlığı olarak değil, eş zamanlı ve birlikte bir hareket tarzını nitelemektedir.

Modernitede “ulusal“ ayrıcalıklı bir konumdayken küreselleşme içersinde bu konumunu kaybetmiş görünmektedir. Ulusal zaman ve mekan içersinde yer alan toplumsal ilişkiler artık farklılıkların vurgulandığı zaman ve mekanlara taşınmıştır. Küreselleşme son zamanlarda yaşanan toplumsal değişim ve dönüşümleri dünyanın değişen niteliğini anlamlı kılmaya yönelik bir kavram olarak kullanılmaktadır. Toplumsal yaşam içinde birbirine karşıt görünen olguların eş zamanlı varoluşlarının yanı sıra, geleceği güvensiz, riskli bir yaşam hissini de içermektedir. Küreselleşme sadece ekonomik, kültürel, siyasal, sosyal ilişkileri değiştirmekle kalmayıp, kullandığımız kavramlara yeni boyutlar da eklemektedir. Ülkeler arasında sınırları aşan ekonomik, toplumsal, siyasi bağlar insanları önemli ölçüde etkilerken, dünya toplumunda giderek artan bir karşılıklı

bağımlılık ortaya çıkmıştır. Küreselleşme bir yandan dünya çapında mal ve insan hareketliliğinin artışı, diğer yandan da kültürel süreçte ortaya çıkan hızlı bir değişme ve farklılaşmadır.

Kavramın daha iyi anlaşılması açısından Berger'in çalışmasına bakmak yararlı olabilir. Berger (1997) küreselleşmenin dört yüzünden bahsetmektedir. Birinci sırada, küreselleşmenin ekonomik temelli bir sürecin kültürel yüzü olduğu yer almaktadır. Berger "Davos kültürü" olarak tanımladığı bu ilk yüzde kendini "yuppie" hayat tarzı olarak gösteren bir elit kültürüne değinmektedir. İkinci yüzde küreselleşme, vakıflar, akademik haberleşme ağları, sivil toplum kuruluşları, çok uluslu örgütler gibi oluşumların unsuru olan bir kültür biçiminde yer almaktadır. Bu küreselleşmeyi Berger "Faculty Club Culture" olarak isimlendirmekte, çevreciliği ve feminizmi buna örnek olarak göstermektedir. Küreselleşmenin üçüncü görünümünü Benjamin Barber' den ödünç aldığı bir deyimle "Mc World Culture" olarak isimlendirmektedir. Amerikan üniversitelerinin sembol ve sloganlarını taşıyan jean, tişört giymek, Amerikan TV dizileri ve filmleri seyretmek, Amerikan fast foodları tüketmekle kendini gösteren Amerikan damgalı popüler kültür kendini göstermektedir. Dördüncü olarak da çoğulculuk, pazar ekonomisi ve demokrasi yanlısı bir söylemi başta Latin Amerika ülkeleri olmak üzere Doğu Asya ülkeleri, Filipinler, Güney Pasifik, Afrika ve Doğu Avrupa ülkelerine yaygın bir biçimde empoze etme yer almaktadır.

Küreselleşme yalnızca siyasal ve ekonomik alanları değil aynı zamanda kültürel alanı da etkileyen bir süreçtir. Dünya siyasal ve ekonomik alanlarının yanı sıra kültürel anlam sistemleri ve simgesel biçimlerin geniş ölçekli aktarımından dolayı küresel bir bütünleşme içine girmektedir. Bu çalışmada kültürel küreselleşmeye farklı bakış tarzlarının bir değerlendirmesinin yapılması amaçlanmaktadır. Bunun için de kültürel küreselleşme konusundaki yaklaşımlara bakmanın yararlı olacağı düşünülmektedir.

Kültürel Küreselleşme Tartışmalarında Temel Yaklaşımlar

Küreselleşmenin kültürel boyutu ile ilgilenen teorisyenlerle, uygulamacılar arasında farklı iki yaklaşımdan bahsedebiliriz. Bunlardan ilkinde küreselleşme başlangıcı ve nihai hedefi belli homojen bir süreç olarak değerlendirilmektedir. İkincisinde ise küreselleşme heterojen, kültürler arası bir süreç olarak değerlendirilmektedir.

Küreselleşmeyi homojen bir süreç olarak değerlendiren yaklaşıma örnek olarak Giddens'ı (1998:25-28) verebiliriz. Giddens küreselleşmeyi zaman ve mekandaki dönüşümlerle ilgili görmektedir. 18. yüzyılda mekanik saatin kullanımının yaygınlaşmaya başlamasıyla zaman belirli bölgelere özgü bir olgu olmaktan çıkmış, evrenselleşmiştir. Evrensel zamanın temel alınmasıyla toplumsal hayat küresel sistem içinde yeniden örgütlenmiştir. Küresel haritalar mekânın da evrensel boyutlarda algılanmasını sağlamaktadır. Zamanın mekândan bağımsız kalışı modernleştirici bir süreçtir. Giddens'a göre, küreselleşmenin ön koşulu zamanın mekândan bağımsız kılınmasıdır. Bu sayede toplumsal ilişkiler mekâna bağımlı olmaktan kurtulmuş uzaktaki yerlerle etkileşim içine girilmiştir (1998:66-67). Giddens küreselleşmeyi doğrudan modernleşmenin sonucu olarak görmektedir. Modernizasyon toplumsal ilişkileri

yaygınlaştırmakta, toplumlar arasında küresel ilişki ağları kurulmaktadır. Yerel faaliyetler ile uzak mesafeler arası ilişkiler gelişmektedir (Giddens 1998: 66). Giddens' in bu yaklaşımına ilişkin olumlu ve olumsuz eleştiriler yapılmıştır. Zaman ve mekanın ayrılmasını konu etmesi olumlu bulunurken, küreselleşmeyi batı modernitesinin sonucunda gerçekleşen bir olgu olarak değerlendirmesi ve kültürel süreçleri yeterince ele almaması olumsuz eleştiri almıştır (Featherstone M.Lash S. 1995).

Küreselleşmeye ilişkin ikinci yaklaşımda küreselleşmenin kültürler arası etkileşim sonucunda ortaya çıktığı düşünülmektedir. Küreselleşmeyi heterojen bir süreç olarak değerlendirenler (Said 1995, Hall 1992) küreselleşmeyi yalnızca batı modernitesinin bir sonucu olarak görmeyi batı dışında kalanları edilgin ve batıya bağlı olarak düşünme yanlısına yol açacağına işaret etmektedirler. Keyman'da (1998:207-212) modern-geleneksel, batı-batı olmayan, garp-şark gibi ikili tipolojiler yardımıyla modern olmayan toplumlar arasındaki farklılıkların geleneksele indirgendiğini ve geleneksel olanın da modern olandan türetilerek, varoluşunun moderne göre belirlendiğini ifade etmektedir. Kültürel çeşitliliğin yalnızca kültürün küreselleşme kuramına eklenmesi yoluyla çözülecek bir sorun olmadığını, kültürel çeşitliliğin tanınması ve kabul edilmesinin modernin dışında diğer coğrafyalardaki kültürlerin farklılığının tanınmasıyla mümkün olabileceğini belirtmektedir. Üçüncü dünya ülkelerinin pek çoğu batı toplumlarının gerisinde kalmış olmakla birlikte, kimi ülkeler başarıyla sanayileşme sürecini başlatmışlardır. En başarılı örneklerden biri olan Tayvan'da ekonomik büyüme oranları batı ekonomilerinin birkaç katıdır. 1990'lardan itibaren yeni sanayileşen bu ülkeler kalıcı bir ekonomik refah düzeyini sağlamıştır ve bu toplumlardaki yaşam biçimi de hızla değişmektedir. Bu bağlamda batı dışındaki yeni sanayileşen bazı ülkeler güç elde etmişlerdir (Giddens; 2000:65). Featherstone (1995:12) de küresel gücün giderek batı dışına (Japonya, Tayvan gibi) kayması nedeniyle artık batı dışında kalanların da dinlenmek zorunda kalınacağını belirtmektedir. Küreselleşmenin etkisiyle hareketliliğin artması çok sayıda insanın batıya ulaşmasını kolaylaştırmıştır.

Küreselleşmenin temel özelliğinin evrenselcilik ile yerellik arasındaki gerilim olduğu genelde kabul edilen bir görüştür. Bir yanda sermayenin küreselleşmesiyle liberal piyasa ideolojisinin evrenselleştiği inancının bir sonucu olarak Fukuyama (Tarihin Sonu ve Son İnsan) çalışmasında, farklılığın aynılık haline gelerek çözümlenmesinin yani kültürel homojenleşmenin ortaya çıktığını belirtmektedir. Ancak diğer yanda küresel politik pratiklerle ulusal, etnik, yerel çatışmalar kültürel heterojenliğe işaret etmektedir. Bu bağlamda Appudurai (1990:17) bugünün küresel etkileşimlerinin merkezi sorununun kültürel homojenizasyonla kültürel heterojenizasyon arasındaki gerilim olduğunu belirtmektedir.

Postmodern söylem ise tarihsel ilerlemenin Batı modernitesine paralel olacağı görüşüne karşı çıkmakta, zaman içinde farklı tarihler ve farklı modernlikler olabileceğini ileri sürmektedir (King 1995, Robertson 1994). Batı dışındakilerin giderek güçlenmesi, modernitenin ekonomik, siyasal ve kültürel alanlardaki düzenlemelerini engelleyici bir durum yaratmakta, farklı mekanlar, farklı tarihlere işaret etmektedir. Bu durumda batı dışında kalan diğerlerinin de

yer aldığı küresel bir alanın kabul edilmesi gerekmektedir. Bu alanda batı modernitesi ile batı dışında yükselen yeni güç odaklarının bilgileri ve bunların dışında kalanların cevapları çeşitli süreçlerde akmaktadır (Hannerz 1998: 139-163). Kültürel akışlar görüntüler, semboller aracılığıyla hızlı bir biçimde gerçekleşmektedir ancak tek bir kültür biçiminde değil, farklı kültürler içinde gerçekleşmektedir. Yeni iletişim ağları bilgi ve görüntü akışları küreselleşme sürecinin belirleyicileridir. Gelişmiş iletişim olanakları farklı kültürlerin karşılaşmasına yan yana görüntülenmesine olanak sağlamaktadır. Medya, imaj ve simgeler için oldukça etkin bir dağıtım şebekesi oluşturmaktadır. Yeni iletişim ağları, bilgi ve görüntü akışları küreselleşme sürecinin belirleyicilerindedir.

Dünya üzerindeki ülkelerde yaşayan toplumlar yaşamsal alanda diğerlerine bağımlı hale gelmişlerdir. Meta üretimi parçalara ayrılıp her bir parçası belirli bir yerde üretilmektedir. En gelişmiş ülkelerde bile insanlar dışarıdan getirilen mallara bağımlı durumdadır ve yaşam biçimleri hızla değişmektedir. Örneğin araba üreten ülkeler araba yapımında kullanılan parçaların bir kısmını diğer ülkelerden satın almaktadırlar. Üretilen ürünlerin hacim ve hızına bağlı olarak tüketimin hızının da artırılması zorunlu hale gelmiştir. Tüketim hızının artırılması bir dizi metanın ihtiyaç kategorisi içine sokulması ve bu üretilen meta ve hizmetlerin yeni mekanlarda satışa sunulmasını gerekli kılmıştır. Üretilen ürünlerin tüketiciye ulaşması için de tüketim mekanlarının çoğaltılması yoluna gidilmiştir. Kongar' a göre (2000:684) küreselleşme tüm dünyada bir örnek bir tüketim kültürü oluşturmaya yöneliktir. Din, dil ırk ayrımı olmaksızın tüm dünya aynı marka pantolonları giymeye, aynı marka spor ayakkabıları kullanmaya aynı gazozu içmeye koşullandırılmaktadır. Bu oluşum hem uluslar arası sermayenin gücü, hem de kitle iletişim araçları yardımıyla gerçekleşmektedir.

Ekonomik küreselleşmeye verilecek örneklerden biri de Mc Donalds işletmeleridir. Ritzer, Weber'in akılcılaştırma kuramını Mc Donaldlaştırma bağlamında modern dünyayla ilişkilendirmiş, toplumsal hayata, insan ilişkilerine olan etkisini ele almıştır. Ger ve Belk (1996:227) de, küresel tüketim kültürünün belirlenebilmesi için çok uluslu şirketlerin yayılması, küresel kapitalizmin yaygınlaşması, küresel tüketiciliğin yaygınlaşması ve küresel tüketimin homojenleşmesinin bağlantılı bir biçimde ele alınması gerektiğini belirtmektedirler.

Küresel kitle kültürü kültürel üretimin modern araçlarının (görüntü, görsel ve grafik sanatlar, televizyon ve sinema, reklam gibi) egemenliğindedir. Bu tür bir küresel kültür bir yandan batı merkezlidir ve dili de İngilizce'dir. Batının dışında yaşayanlar için merkezdekiyle özdeşim kurmayı sağlar. Tüketim aracılığıyla batı türü bir yaşantının, hayat tarzının etkilerinin duyulmasını sağlar. Diğer yandan kendine özgü türdeşleştirmeler yapar. Farklılıkları özümser, her şeyi kapsayan bir batı tarzı içine yerleştirir. Ancak yerelliği ihmal edemeyeceğini bildiği için de yerel siyasal ve ekonomik seçkinlerle işbirliği yoluna giderek onlar aracılığıyla işler. Bu durumda küresel kültürel süreç, çok uluslu merkezsiz bir karakter sergilemektedir ki bu süreç kültürü heterojen bir süreç olarak ele alan yaklaşımlarda belirtildiği gibi batı ile yarış halinde olan merkezlerin etkisini

de gündeme getirir. Örneğin Japonya küresel anlamda giderek öne çıkan bir ülkedir. Japonya'nın etkisi, Amerikan kültürünün yayılmasında olduğu gibi hayat tarzının içinde yayılmaz ancak küresel olanla yerel olanın ilişkisi biçiminde ortaya çıkar. Robertson'un (1995:40) küre-yerelleşme (glokalleşme) kavramı bu duruma ilişkin bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Bu kavram küreselleşmeyi "yerelliğin yaratılması, sonra da içerilmesi" biçiminde küresel ile yerel olanın ilişkisini anlatmak üzere kullanılmıştır. Bu ilişki kavramın mekansal göreliliği de işaret etme avantajından yararlanarak yerelliklerin evrenselleşmesi, evrenselliklerin yerelleşmesinin çok farklı biçimler alabileceğini belirtmektedir. Küresel ile yerel olanın ilişkisi küre-yerelleşme kavramının yanı sıra kreolizasyon, hibritleşme, melezleşme, eklemleme gibi kavramlarla da açıklanmaya çalışılmaktadır. Daha ileride bu kavramlara yeniden değinmek üzere tüketim kültürü konusunda Baudrillard'ın değerlendirmelerine bakalım. Nesnelere değeri kullanım değerleriyle eklenen değişim değerinden başka bir de im değeri eklenmiştir. Dolaşım değeri kullanım değerinin bir suretidir. Im değeri ise suretin suretidir. Kapitalist toplumda artık gerçekliğin yerlerini suretler almıştır ve suretler tüketilmektedir (Sarıbay; 1995:88-102). Lash ve Urry'nin (1994:15) çözümlemesi de günümüzde imlerin üretildiği ve nesnelere im değeri kazanmasının üretim, dolaşım ya da tüketim aşamalarında gerçekleştirildiği biçimindedir.

Kocacık, kültürel küreselleşmenin sermayenin küreselleşmesiyle yakından bağlantılı, ideolojik bir olgu olduğunu belirtmektedir. Sermayenin küreselleşmesinden bağımsız (ideolojik yanından sıyrılmış) olsa dünya kültürü için artı bir yön taşıyabileceğini oysa bugün sermayenin küreselleşmesine en çok yardımcı dokunan amaçlı bir etkinlik halini aldığını ileri sürmektedir (2000:112).

Modern (medeni) dünyanın parçası olduğu düşünülen batı dışındaki ülkelerin, gelişmiş, sanayileşmiş ülkelerin daha önceden geçtiği aşamalardan geçerek modernliğe ulaşabilecekleri düşüncesi modernleşme teorisinin hareket noktasıdır (Wallerstein 2000: 209-211). Modernleşme teorisinde batı modernitesinin kalkınma ve ilerleme düşüncesinin bütün toplumları etkileyerek, toplumların aşamadan aşamaya geçme yoluyla modernleştirilmeleri öngörülmektedir. Merkez çevre kuramı ise batı modernitesinin ilerleme düşüncesine az gelişmiş ülke açısından bakmakta ve modernleşmenin az gelişmiş ülkelerde batıdan farklı geçtiğini belirtmektedirler. Çevre ülkelerin tüm yapı ve kurumları aynı anda modernleşemez. Geleneksele ait yapı ve kurumların bir kısmı toplumsal bütünü bir arada tutmak üzere tampon kurum haline dönüşür. Tampon kurumlar eski ile yeni arasında farklılaşmaların, heterojen süreçlerin yaşandığı dönemlerde toplumsal sürekliliği, bütünlüğü koruyucu bir işlev yüklenmektedir. Üçüncü dünya metropollerinde oluşan melez kültür de küreselleşme sürecine katılarak küresel kültür içinde akmaya başlamaktadır. Gökdelenlerin yanında görülen gecekondular bunun en güzel örneklerinden biridir.

Küreselleşme Konusunda Yaklaşımlar

Toplumsal değişim konusunda yapılan güncel tartışmalar küreselleşmeye olumlu yaklaşanlar olduğu gibi, olumsuz yaklaşanların da olduğunu göstermektedir. Şimdi kısaca bu yaklaşımları ele alacağız.

Küreselleşmeye ilişkin olumlu yaklaşımlar aşağıdaki gibi özetlenebilir (Keyman; 2000:20-21): İlk olarak küreselleşme, bireysel, grupsal başarılar kadar toplumdaki eşitsizliklerin kaynağının da yapısal değil, bireysel olduğunu vurgular. Örneğin işsizlik yapısal değildir, bireysel anlamda değişime uyum sağlayamayan bireylerin sorunudur. İkinci olarak dünyaya uyum sağlayamayan bireylerin hak etmedikleri refah haklarını almaları ekonomik girişimciliği engeller ve bu anlamda sorunlu bir adalet kavramı ortaya çıkar. Üçüncü olarak devletin toplumsal ve ekonomik yaşamı düzenleyici işlevinden kendisini soyutlamasıyla zaman ve fırsat eşitliğine dayalı bireysel ahlak ilkesinin hareket alanı minimize edildiği sürece demokratik olunabilir. Küreselleşmeye ilişkin bu olumlu yaklaşımlarda bireysel başarı, değişime uyum çerçevesinde bireyciliği, özgürlük anlayışını geliştirmek, refah devletini ortadan kaldırmak ve demokratikleşme vurgulanmaktadır.

Keyman (2000:20-21) olumsuz yaklaşımları şöyle sıralamaktadır: İlk olarak küreselleşmenin bir ideolojik kurgu olarak kullanıldığı öne sürülmektedir. Bu bakış açısında küreselleşme küresel sermaye ile özdeş bir süreç, serbest pazarın dünya üzerindeki hakimiyetinin ideolojik aracı olarak görülmektedir. İkinci olarak kültürel düzeyde tek bir dünyanın ortaya çıkması, batı değerleri temelinde kültürel homojenleşmeyi niteleyen bir süreç olarak görülmesi, küreselleşmenin kültürel sömürgeciliğin yeni biçimi olarak gösterilmesine yol açmaktadır. Küreselleşme, demokrasi ve insan haklarından tüketim kalıplarının standartlaşmasına kadar geniş bir yelpazede batı modernitesinin batı dışı alandaki hegemonyasını sağlayan, farklı alanları yok eden bir süreç olarak nitelenmektedir. Üçüncü olarak küreselleşmenin özellikle akademik çevrelerde kendine özgü yasaları olan kendi içinde bağımsız bir ekonomik sürece indirgenme eğiliminin olduğu belirtilmektedir. Küreselleşme sürecinin kaçınılmazlığına değinilmesinin serbest pazar söylemini desteklediği, bu bağlamda da siyasetin, küresel sermaye hareketlerini referans alması ve devletin küçülmesi anlayışını meşrulaştırdığı öne sürülmektedir. Küreselleşmeye ilişkin olumsuz yaklaşımlar bir ideolojik araç olması, batı değerleri temelinde kültürel homojenleşmeyi sağlamaya çalışması ve yalnızca bir ekonomik süreç olması biçiminde ele alınmıştır. Küreselleşmeye ilişkin olumlu ve olumsuz değerlendirmelerin ardından aşağıda küresel kültür akışlarına yer verilmiştir.

Küresel Kültür Akışları

Günümüzde küresel kültür sürekli bir dinamizm içerisinde ayrılma ve yeniden bütünleşmeler içerisinde akmaktadır. Appadurai küreselleşmenin dinamiklerini ve bunların sonuçlarını beş alanda belirlediği akışkanlıklarla açıklamıştır. Etnik, teknolojik, ekonomik, ideolojik ve medyatik olarak belirlediği akışkanlıklar arasında kültürün yollarının kesişmeyip ayrılaştığını, yani her birinin kendi maddilikleri içerisinde etkilerinin mutlaka birbiriyle örtüşmesi gerekmeyen sonuçlar ürettiğini belirtmektedir (1990:296-300). Günümüzde giderek daha fazla insan farklı yerlere gitmekte, hareket etmektedir. Medya, mekan ve zamana ilişkin algılarımızı sürekli olarak değiştirmektedir. Sermaye teknolojik gelişmelere bağlı olarak çok uluslu bir biçimde sürekli yer değiştirmektedir. Çeşitli imler, anlatılar teknolojik gelişmeler sayesinde akmakta, bilgi haber ve imajlar, farklı zaman ve mekan deneyimleri içerisinde üst üste

binmektedir. Tüm bu küresel akışların yoğunluğu, sürekli parçalanma ve birleşmelerin meydana gelmesine kültürel karışımların, melezlerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Baumann (1992) ise küresel akışları teknolojik gelişme ile ilişkili bir biçimde ele almaktadır. Bir yandan kültürel akış ağının muazzam bir şekilde genişlediğini, öte yandan bu ağın işleticileri olarak bireylerin kimliklerinde bir kaymanın ortaya çıktığını belirtmektedir.

Kültürel Melezleşme

Robertson (1998) tek toplumların kültürlerinin değişen derecelerde küresel sistemdeki başka toplumlarla karşılıklı etkileşimlerinin bir sonucu olduğunu, küresel kültürün kendisinin de kısmen ulusal toplumlar arasında ve içindeki özgül etkileşimlerin ürünü olduğunu belirtmektedir. Hannerz'de melez kültürlerin insanların etkin bir biçimde kendi sentezlerini oluşturma çabalarının bir sonucu olduğunu, melezleşmenin merkez ve çevre arasındaki kültürel uzaklığı azalttığı ve sürekliliği sağladığını belirtmektedir. Çevre kültür, merkezden gelen anlam ve simgesel biçimleri özümserken ve onları kendine ait kılmak için önemli oranda dönüştürürken, merkez ve çevre arasındaki kültürel benzerlikleri de çoğaltmaktadır. Kültürel akış açısından dışarıda uzakta olan çevrenin anlamın ve anlamlı yapının aktarıcısından çok alıcısı olduğunu ileri süren Hannerz ortamda bir değişiklik olmadığı sürece kültürel akış ilişkisinin merkezin lehine dengesiz olacağını da belirtmektedir (1998:139-162).

Tatlıdil toplumların tarihsel gelişim deneyimlerinin farklılığının, buldukları coğrafyanın özelliklerinin, bölgesel ve yöresel farklılıklarının küreselleşme sürecinde var olacağını bilindiğini belirtmektedir. Bu farklılıkların toplumların fonksiyonel anlamda bütünleşme yönünde değişeceğini ileri sürülemeyeceği, buna karşılık var olan toplumsal farklılıkların küreselleşme sürecinde birer kültür mozayığı parçaları olacağı yönündeki tartışmalara işaret etmektedir (2000:122).

Daha önceden bahsettiğimiz gibi melezleşme kavramı konusunda farklı yaklaşımlar vardır. Pieterse (1995) melezleşmeyi Hannerz'in kullandığı kreolizasyon kavramına tercih ettiğini belirtmektedir. İkincisinin küresel ilişkilerdeki güç dengesizliğini, işsizlik ve adaletsizliği gözden sakladığını iddia etmektedir.

Mezlezlik kavramı kültürel dinamikler nedeniyle geçmişte olduğu gibi günümüzde de saf, otantik hiçbir şeyin olmayacağı, saf olandan söz etmenin saf ve bozulmuş arasındaki hiyerarşiyi yeniden üretmek anlamında olacağı belirtilmektedir. Melez kültürler, insanların etkin bir biçimde kendi sentezlerini oluşturmaya çalışmalarının bir sonucu olarak değerlendirilmektedir. Kültür, sınıf, ulus, cinsiyet, etnik vb. alanlardaki melez formlar alanlar arasındaki sınırları ortadan kaldırmakta, bunları tersine çevirmektedir (Bhabha 1998, Davis 1997).

Melezleştirme ya da kreolizasyon kavramının küresel ile yerel arasındaki ilişkiyi açıklamak üzere kullanılmasına Friedman karşı çıkmaktadır. Her iki kavramın da kültürü bir süreç olarak değil, bir ürün olarak gören dolayısıyla diğer kültürlerle karışarak yeni bir form ortaya çıkaracak öz olarak gören anlayıştan yola çıktıklarını iddia etmektedir (1995:82). Friedman küresel ile yerel arasındaki ilişkiyi, eklemlenme ile açıklamayı tercih etmektedir. Küresel

süreçlerin kendisini oluşturan yerel yapılarla diyalektik biçimde eklenerek dönüştüğünü ileri sürmektedir. Benzer şekilde Hall'da eklemleme ilişkisini destekler bir görüşe sahiptir. Bu terminolojide batılı olanın, ötekilerin melezeleştiğini varsayma durumuna yol açabileceği ileri sürülmektedir. Ayrıca üçüncü dünya entellektüellerinin bu kavramı kullanma yoluyla kendilerini ayrıcalıklı konumda tutacaklarını, yereller içinse bunun güçsüzleşme anlamını koruyacağı iddia edilmektedir (Friedman 1997, Bauman 1999, Spivak 1993).

Dildeki melezeleşmeyi çalışan Bakhtin de dilin çoksesliliğini anlatmak üzere aynı kavramı kullanmaktadır. Dilde organik melezeleşme ve iradi melezeleşme biçiminde ikili bir ayrıma gitmektedir. Organik melezeleşmenin tarihsel gelişim içinde kendiliğinden oluştuğunu, dilin anlam ve sürekliliğine müdahale etmediğini, ancak iradi melezeleşmenin mevcut düzeni bozulmaya uğrattığını belirtmektedir (akt. Werbner 1997:4-5).

Sonuç

21. yüzyıl toplumsal dinamikler açısından büyük bir değişimi de beraberinde getirmektedir. Küreselleşme yaşanan bu toplumsal değişim ve dönüşümlerin bir simgesi olarak kullanılmakta, bir yandan olumlu bir yandan da olumsuz değerlendirmeler yapılmaktadır. Küreselleşmenin toplumsal ilişkilerde yarattığı karmaşık ve çok boyutlu etkiler yoğun bir biçimde tartışılmaktadır. Küreselleşmenin kültürel boyutu da bu anlamda güncelliğini koruyan bir alandır.

Günümüzdeki hızlı toplumsal değişim kültürler arasında da yoğun bir etkileşim yaratmaktadır. Küresel gücün batı çıkışlı olması nedeniyle kültürel etkinin homojenleşme yönünde ortaya çıktığı ya da küresel gücün batı dışına kayması, göç, iletişim vb. olanakların artması nedeniyle kültürel etkinin heterojenleşme yönünde olduğu tartışmaları yoğun bir biçimde devam etmektedir. Bu tartışmalar içinde kültürel karışım bir ara formül olarak yeni bir değerlendirme olanağı sağlamıştır. Ancak, kültürel boyuta ilişkin üzerinde anlaşmaya varılmış terimlerin, kavramların ya da terimlerin ifade edilebileceği kavramsal bir dilin henüz yeterince geliştirilememiş olması da bu tartışmalarda önemli bir eksiklik olarak değerlendirilebilir.

Kaynakça

- APPADURAI, A. (1990), "Disjunction and Difference in the Global Cultural Economy" **Global Culture** (ed.) M. Featherstone
- BAHBHA, H. (1994), **The Location of Culture**, London:Routledge
- BAUMAN, Z. (1998), **Postmodern Etik**, Çev. A. Türker Ayrıntı Yay., İstanbul
- BAUMANN, Z. (1999), **Küreselleşme:Toplumsalın Sonuçları** (çev:A. Yılmaz) Ayrıntı, İstanbul
- BERGER, P. (1997), "Four Faces of Global Culture", **National Interest** 49
- GER, Güliz. ve BELK, W. (1996), "I'd like to Buy the World a Coke: Consumption Spaces of the Less Affluent World" **Journal of Consumer Policy** Vol 19, No 3, Eylül
- GIDDENS, Anthony. (1998), **Modernliğin Sonuçları** , Ayrıntı Yay. İstanbul
- FEATHERSTONE, M., LASH, S. (1995), "Globalization, Modernity and the Spatialization of Social Theory" **Global Modernities**, Sega.

- FRIEDMAN, J. (1995), "Global System Globalization and the Parametres of Modernity" **Global Modernities** der: M. Featherstone, S.Lash ve R.Robertson, Sage
- FRIEDMAN, J. (1997), "Global Crises, The Struggle for Cultural Identity and Intellectual Porkbrelling:Cosmopolitans versus Locals, ethnics and Nationals in the Era of de-hegemonisation" **Debating Cultural Hybridity**, der: P. Werbner ve T. Modood, London Zed Books
- GIDDENS, A. (2000), **Sosyoloji**, Çev: Hüseyin Özel, Cemal Güzel, Ayraç Yay. Ankara
- HALL, S. (1992), "The Rest and the West: Discourse and Power" s. Hall, B. Gieben (der) **Formation of Modernity**
- HANNERZ, Ulf. (1998), "Çevre Kültür Senaryoları" **Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi**, der: Anthony King, çev: G.Seçkin, Ümit H. Yolsal, Bilim ve Sanat Yay., Ankara
- KEYMAN, F. (1997), "Globalleşme ve Türkiye Radikal Demokrasi Olasılığı" **Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik**, Bağlam Yayıncılık, İstanbul
- KEYMAN, F. (1998), "Globalleşme ve Öteki Sorunu: Postmodernizm, Feminizm, Oryantalizm" **Küreselleşme, Sivil Toplum ve İslam**, der: Fuat Keyman, Yaşar Sarıbay, Vadi Yay., Ankara
- KEYMAN, F. (2000), "Globalleşme Söylemleri ve Kimlik Talepleri: Türban Sorununu Anlamak" **Global Yerel Eksende Türkiye**, Der: F. Keyman, A.Y. Sarıbay, Alfa Yay., İstanbul
- KING, A. (1995), "The Times and Spaces of Modernities" **Global Modernities** ed: M. Featherstone, S. Lash, R. Robertson, Sage.
- KOCACIK, F. (2000), "Kitle Toplumu, Küreselleşme ve Türkiye" **Prof. Dr. Eyüp Kemerlioğlu'na Armağan**, C.Ü. Eğitim Fak., Önder Mat., Sivas
- LASH, S., URRY, J. (1994), **Economies of Time and Space**, Routledge
- PIETERSE, M. (1995), "Globalization as Hybridization" **Global Modernities**, der: M. Featherstone, S.Lash ve R. Robertson, Sage
- ROBERTSON, R.(1994), Globalization or Glocalisation, **The Journal of International Communication**
- ROBERTSON, R. (1995), "Glocalisation: Time-Space and Homogeneity-Heterogeneity" **Global Modernities**, ed: M. Featherstone, S. Lash, R. Robertson
- ROBERTSON, R. (1998), "Toplum Kuramı, Kültürel Görecelik ve Küresellik Sorunu" **Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi** der:Anthony D. King, Çev: Gülcan seçkin- Ümit Hüsrev, Yolsal Bilim ve Sanat Yayınları Ankara
- SAID, E. (1995), **Oryantalizm**, 3. Baskı, İrfan Yay. Çev. Nezih Uzel, İstanbul
- SARIBAY, A.Y. (1994) **Postmodernite**, Sivil Toplum ve İslam, İletişim Yay., İstanbul
- SARIBAY A. ve KEYMAN, F. (2000), "Global Yerel eksende Türkiye, Siyaset ve Toplumsal Yaşam" **Global Yerel Eksende Türkiye** Alfa yayıncılık, İstanbul

- SPIVAK, G.C. (1993), “Can Subaltern Speak?” P. Williams, L. Chrisman (eds), **Colonial Discourse and Post Colonial Theory: A Reader** Hemmel Hempstead:Harvester Wheatsheat
- TATLIDİL, E. (2000), “ Globalleşme Sürecinde İnsan Kaynaklarının Değişimi: Türkiye Örneği” **Prof. Dr. Eyüp Kemerlioğlu’na Armağan**, C.Ü. Eğitim Fak. Önder Mat., Sivas
- WALLERSTEIN, I. (2000), **Bildiğimiz Dünyanın Sonu**, Çev. Tuncay Birkan, Metis Yay., İstanbul
- WERBNER, P. (1997), **Debating Cultural Hybridity**, London: Zed Books.